

КОРРУПСИЯ-БАРҲАМЗАНАНДАИ АРЗИШҶОИ МИЛЛӢ

Коррупсия ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ аз давраҳои қадим пайдо шудааст. Дар робита ба ин дар асарҳои оид ба идоранамоии давлатӣ, динӣ ва адабиёти ҳуқуқии Миср, Байнанаҳрайн, Ҳиндустон ва Хитой ва ғайра маълумотҳо оварда шудаанд. Ҳатто дар қадимтарин нусхаи Библия – Ветхий Завет, «Артхашастра» низ дар ин масъала маълумотҳо оварда шудааст. Масалан, дар «Артхашастра» чунин дарҷ гардидааст: «хати парвози парандаро дар ҳаво муайян кардан осон аз он аст, ки ҳилаҳои ришваситонии мансабдореро фош кунӣ... Ё ин кӣ душвор аст муайян кардани он, ки моҳии шинокардаистода об нӯшида истодааст ё не...»

Дар навиштаҳои русии асри XIII низ масъалаи коррупсия баррасӣ мешавад. Аввалин қонунҳое, ки барои маҳдуд намудани фаъолияти коррупсионӣ дар Русия қабул намудаанд, ба давраи ҳукмронии Ивани III рост меоянд. Аввалин маротиба дар ин ҷо дар давраи Ивани IV (Иван Грозний) барои порагирӣ саҳтгарин ҷазо-ҳукми қатл ҷорӣ намуданд.

Таърихи мубориза ба муқобили коррупсия дар замони Шӯравӣ хусусиятҳои хоси худро дошт. Аввалан, коррупсия ҳамчун фаҳмиш ва зухурот дар ҳуҷҷатҳои меъёрӣ- ҳуқуқӣ ва фаъолияти амалӣ эътироф карда намешуд ва барои муайян намудани он мафҳумҳои «порахӯрӣ», «суистифода аз мансаб» ва ғ. истифода мегардид. Сониян, сабаби пайдоиши ин зухуротро бо шароити ба ҷомеаи буржуазӣ хос алоқаманд менамуданд. Инқилоби Октябр то андозае решаҳои пайдоиши коррупсияро аз байн бурд. Ба ҳайси заминаҳои коррупсия норасоӣҳо дар фаъолияти ҳизбиён, иттифоқҳои касаба ва органҳои давлатӣ, дар навбати аввал дар соҳаи тарбияи синфи коргар ва ғ. дида мешуданд. Сеюм, ба муқобили коррупсия дар байни дастгоҳи давлатӣ аз дохили худ он мубориза мебуданд, ки ин ду оқибат дошт: муборизони зидди коррупсияро маҳдуд менамуд, ки сабабҳои асосии онро аз байн баранд, барои он ки онҳо шароитҳои муҳимтарини мавҷудияти система ба ҳисоб мерафтанд; мубориза бо коррупционерон борҳо ба мубориза ба муқобили рақибон табдил меёфт...

Тамоми давраи баъдичангӣ, замони бозсозӣ ва баъди он низ давраи болоравии раванди коррупционист, ки аз сабаби суст гардидани машинаи давлатӣ ба вучуд омада буд. Ин ҷараёнро чунин равандҳо ҳамсафар буданд: пастшавии назароти мутамарказ, баъдтар фалач ва азбайнравии идеологияи давлатӣ, пастравии тараққиёти иқтисодӣ ва дар охир азбайнравии СССР ва ташкилшавии давлатҳои нав. Дар давлатҳои навташкилгардида оҳиста- оҳиста тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятиро коррупсия фаро гирифт.

Ҳамин тариқ, вазъи имрӯзаи коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаҳои пешинаро дорост, ки аз замони гузашта боқӣ мондааст. Ин ҷараён дар давраи бесарусомониҳои солҳои 90 – ум қариб шакли оммавино соҳиб шуд. Ва дар тамоми давлатҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ низ вазъият ба ҳамин тавр сурат гирифт. Аз ҷумлаи омилҳое, ки ба рушди коррупсия сабаб гардид, метавон инҳоро номбар намуд: фалачшавии ҳокимияти давлатӣ дар солҳои

охири Шӯравӣ ва баъзе анъанаҳои таърихӣ ва маданӣ; гузариш ба системаи иқтисодии нав, ки базаи ҳуқуқӣ ва маданияти ҳуқуқии мустаҳкам надошт; аз байн рафтани системаи назорати ҳизбӣ.

Имрӯз коррупсия ба яке аз масъалаҳои глобалии байналмилалӣ табдил ёфта, тамоми давлатҳоро новобаста аз сохтори сиёсӣ ва сатҳи инкишофи сиёсӣ дар бар мегирад ва танҳо аз рӯи доираи фарогирии соҳаҳои воридшудааш шаклан дар ҳар як давлат фарқиятҳоро соҳиб мебошад.

Дар адабиёти илмӣ ва таълимию публитсистӣ муайяннамоии мафҳуми коррупсия ба таври гуногун сурат гирифтааст. Дар ҳуҷҷати меъёрии СМИ дар бораи муборизаи байналмилалии коррупсия ин мафҳум ҳамчун «суистифодаи ҳокимияти давлатӣ ба хотири фоидаи шахсӣ гирифтани» шарҳ дода шудааст. Коррупсия дар худ мафҳумҳои порахӯрӣ (додани тухфа барои ба тарафи худ кашидани майли шахсони мансабдор аз рӯи мавқеи уҳдадорихои мансабӣ), истифодаи воситаҳои расмӣ барои манфиатҳои шахсӣ дар бар мегирад.

Аз гуфтаҳои боло бармеояд, ки коррупсия дар маънии умумӣ ҳамчун категорияи иҷтимоӣ-сиёсии муносибати мувофиқашудаи миёни шахсони мансабдор ва шахсони алоҳидаи ҷамъият оид ба истифодаи имкониятҳои мансабӣ бо мақсади манфиати шахсӣ, бо зарари тарафи сеюм, яъне ҷомеа, давлат, фирмаҳо... мебошад.

Ба сифати субъекти муносибатҳои коррупсионӣ аз як тараф шахсони мансабдор ва аз тарафи дигар намояндагони расмӣ ва ғайрирасмии шӯбаҳои хусусӣ баромад менамоянд. Объекти коррупсия амалан тамоми муносибатҳои иҷтимоӣ хоҷагидорӣ воқеиянд, ки аз тарафи қонун ҳимоя мешаванд.

Ба хотири мубориза бо коррупсия муайян намудани моҳияти амиқи ин зухурот ва таркиби он амалҳое, ки ба коррупсия дохил мешаванд, зарур аст.

Дар алоқамандӣ бо ин намудҳои зерини коррупсияро ҷудо намудан мумкин аст:

1. коррупсия дар доираи идоранамоии давлатӣ;
2. коррупсияи парламентӣ;
3. коррупсия дар корхонаҳо.

Ҳама гуфтаҳои болоро ҷамъбаст намуда, оқибатҳои манфии коррупсияро ба соҳаҳои алоҳидаи ҷамъиятӣ метавон чунин баррасӣ намуд. Масалан, дар соҳаи иқтисодиёт коррупсия боиси пайдоиши як қатор зухуроти манфӣ мешавад:

1. механизми рақобати бозорро вайрон намуда, сабаб мешавад, ки ғолиб на субъекти рақобатпазир, балки он субъекте мегардад, ки бартариро тавассути пора додан соҳиб гардидааст. Ин заминаи кумаки раванди монополия намудани соҳаҳои алоҳидаи иқтисодӣ ва пастшавии идеяи рақобати озоди бозоргонӣ мегардад;

2. коррупсия аз паси худ тақсимои нодурусти захираҳои бюҷети давлатиро ба бор меорад, махсусан, ҳангоми тақсимои фармоишҳои давлатӣ

ва чудо намудани қарзҳо. Аз ин рӯ, садди роҳи амалишавии барномаҳои давлатӣ мегардад;

3. коррупсия ба нодуруст равона шудани тақсимои даромадҳо, бойшавии субъектҳои муносибатҳои коррупсионӣ аз ҳисоби дигар субъектҳои ҷомеа сабаб мешавад;

4. коррупсия ба баландшавии арзиши маҳсулот ва хизматрасонӣ оварда мерасонад, ки дар натиҷа истифодабарандагон зарар мебинанд;

5. коррупсия воситаест, ки барои рушди олами ҷинойӣ (иқтисодиёти ғайрирасмӣ) шароит фароҳам меорад. Ин ба паст гардидани воридшавии андоз ба бучети давлат, ғечии капитал ба хориҷи кишвар, душвор гардидани иҷрошавии вазифаи иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсии давлат оварда мерасонад.

Оқибатҳои манфии коррупсияро дар соҳаи иҷтимоӣ бошад метавон чунин шарҳ дод:

1. коррупсия фарқияти барҷастаеро миёни арзишҳои эълоншуда ва воқеӣ пешниҳод менамояд ва дар байни аъзоёни ҷомеа стандарти духӯрагии ахлоқӣ ва рафториро ба вуҷуд меорад. Ин ба он оварда мерасонад, ки ченаки ҷомеа пулу мол мешавад ва арзиши инсоҳо аз рӯи боигаришон, новобаста аз роҳи пайдокардаи ин боигарӣ, муайян карда мешавад;

2. коррупсия барои ба фоидаи гурӯҳи маҳдуди олигархҳо (ашрофон) тақсимшавии манфиатҳои ҳаёти мусоидат менамояд, ки аз паси худ якбора нобаробарии миёни одамонро ба вуҷуд меорад;

3. коррупсия қонунро ҳамчун воситаи асосии танзими ҳаёти давлатӣ ва ҷамъиятӣ, маҳдуд менамояд;

4. коррупсия дар шури ҷамъиятӣ тасаввуроти бемуҳофизатии шаҳрвандонро дар назди ҳокимият ва олами ҷинойӣ ба вуҷуд меорад.

Яке аз масъалаи муҳимтарини маърифати коррупсия, равшани андохтан ба моҳият ва бартараф кардани заминаҳои он, муайян кардани андозаи зарар аз ин падидаи ҷамъиятӣ мебошад.

С.О.НИЁЗОВ,
дотсенти кафедраи равандҳои
сиёсӣ дар Тоҷикистон